

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

кафедра філософії

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ

Інструктивно-методичні матеріали
для студентів спеціальності 6.030.102. "Психологія"
соціально-психологічного факультету
(денної форми навчання)

Житомир
2009

УДК 1(091)

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (Протокол № 2 від 25 вересня 2009 року)

Розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри філософії (Протокол № 1 від 27 серпня 2009 року)

В інструктивно-методичних матеріалах на допомогу студентам, котрі вивчають курс історії філософії, визначені тематика та плани семінарських занять з методичними вказівками, теоретичні та творчі завдання, завдання для самостійної роботи, а також подані ключові поняття й терміни, вказана основна та довідкова література, короткий словник термінів і понять.

Укладач:

Ковтун Н.М. – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії ЖДУ

Рецензенти:

Герасимчук А.А. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії ЖДУ

Муляр В. І. – доктор філософських наук, професор кафедри гуманітарних наук ЖДТУ

Козловець М.А. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії ЖДУ

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Метою курсу "Історія філософії" є осмислення основних історичних етапів та напрямків у розвитку філософії.

Для досягнення зазначеної мети курс передбачає реалізацію наступних **завдань**:

- аналіз основних історичних етапів у розвитку філософії;
- дослідження основних філософських шкіл та напрямків у філософії;
- формування у студентів цілісної картини історії філософії та її ролі у становленні філософського світогляду та загальнокультурному поступі людства.

II. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Викладання курсу історії філософії ґрунтується на знаннях, отриманих студентами, насамперед, під час вивчення основ історії, людини і суспільства, правознавства, літератури та профільних дисциплін. Водночас до кола питань історії філософії належать і ті, що є невід'ємною складовою наступного вивчення курсів філософії, логіки, політології, соціології, релігієзнавства, етики та естетики.

III. ЗМІСТ КУРСУ

3.1. Тематичний план курсу

№	Тема	Кількість годин для форм навчання: очна / заочна			
		Всього	Лекції	Семін	Сам
Модуль 1					
1.	Вступ до історії філософії.	8	2	2	4
2.	Історія філософії Стародавньої Індії та Китаю.	10	–	–	10
3.	Антична філософія.	18	4	4	10
<i>Всього за модуль 1</i>		<i>36</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>24</i>
Модуль 2					
4.	Філософія Середньовіччя і доби Відродження.	10	2	2	6
5.	Формування філософії Нового часу і доби Просвітництва.	13	3	2	8
6.	Німецька класична філософія.	13	3	2	8
<i>Всього за модуль 2</i>		<i>36</i>	<i>8</i>	<i>6</i>	<i>22</i>
Модуль 3					
7.	Історія філософської думки в Україні.	11	3	2	6
8.	Класична і некласична філософія XIX ст.	10	1,5	2	6,5
9.	Світова філософія XX – поч. XXI. ст.	15	1,5	-	13,5
<i>Всього за модуль 3</i>		<i>36</i>	<i>6</i>	<i>4</i>	<i>26</i>
Всього		108	20	16	72

IV. ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ:

- Кожне завдання, виконане студентом на лабораторних та практичних заняттях, оцінюється за 100-бальною шкалою.

91-100 балів	"5"
75-90 балів	"4"
61-74 балів	"3"
26-60 балів	"2"
0-25 балів	"2" без права перескладання (для екзаменів та заліків)

- Викладач встановлює термін, до якого студент зобов'язаний виконати завдання, котрі виносяться на самостійне опрацювання. Завдання, здане студентом невчасно, зарховується, але оцінюється у "0" балів.
- Після вивчення кожного модуля студент виконує підсумкову модульну роботу (ПМР).
- Графік проведення ПМР визначається деканатом.
- Результати ПМР заносяться у відомість.
- У ПМР можуть бути використані 3 типи завдань:
 - *тестові* – орієнтовані на виявлення знань основних понять модуля. Наприклад: (Для якого з історичних типів світогляду притаманні плюралізм, абстрактність та теоретичність мислення: а) релігійного; б) міфологічного; в) філософського). (Сфера філософського знання про загальність і сутність історичного процесу: а) естетика; б) філософія історії; в) естетика; г) філософська антропологія).
 - *теоретичні* – спрямовані на виявлення теоретичних знань студентів. Наприклад: Розкрийте ідеалістичні, матеріалістичні, вульгарно-матеріалістичні, біхевіористські підходи до проблеми походження свідомості.
 - *творчі* – спрямовані на виявлення умінь студентів використовувати набуті знання (під час виконання творчих завдань студентам дозволяється використовувати конспекти, підручники та інші необхідні матеріали без обмежень).
- Студент може автоматично, без складання ПМР, отримати оцінку за модуль, якщо він відвідав не менше 80 % занять та одержав не менше 70 % можливих оцінок. Оцінка за модуль буде дорівнювати середньому арифметичному від суми оцінок, одержаних на практичних заняттях.
- Кредитно-модульна система не передбачає обов'язкового семестрового екзамену для всіх студентів. Студент може автоматично одержати оцінку за екзамен. Вона визначається як середнє арифметичне від суми оцінок за модулі.
- Під час написання ПМР або складання екзамену студент не може отримати оцінку нижчу, ніж та, яку він має за результатами практичних занять (для ПМР) чи за результати підсумкових модульних робіт (для екзамену).
- Студент, який не відпрацював практичні заняття, не допускається до написання ПМР і в залікову відомість йому виставляється "0" балів.
- Під час написання ПМР або складання екзамену студент може користуватися лише тими матеріалами, які дозволені викладачем. У протилежному випадку його робота оцінюється у "0" балів.
- Якщо студент не з'явився на ПМР, у відомості зазначається "не з'явився", а ПМР оцінюється нулем балів.
- Три нездані ПМР є підставою для відрахування студента.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

МОДУЛЬ 1.

Тема 1. Вступ до історії філософії (2 год.).

План:

1. Предмет філософії:
2. Місце історії філософії в системі філософських дисциплін. Предмет історії філософії.
3. Проблема єдності історико-філософського процесу: сучасні підходи й інтерпретації.

Основні поняття і категорії: світогляд, онтологія, філософія, філософська антропологія, гносеологія, праксеологія, аксіологія, етика, естетика, філософія релігії, ідеалізм, матеріалізм, об'єктивний ідеалізм, суб'єктивний ідеалізм, релігія, міфологія, метафізика, мудрість, філософська ідея, філософське вчення, філософська школа, філософська течія, філософський напрям, історія філософії.

Завдання для самостійної роботи:

1. Мета завдання: розширити знання студентів про предмет історії філософії, про методи історії філософії.

Законспектувати працю Каменського З. "История философии как наука". – М., 1992

2. Мета завдання: сформувати навички студентів щодо історико-філософського тлумачення тексту, розширити знання студентів про місце історії філософії в системі філософських дисциплін, проаналізувати проблеми періодизації історико-філософського процесу, простежити перехід від міфологічного до філософського типу світогляду.

Написати один з рефератів на вибір:

Темі рефератів:

- ⇒ Поняття історико-філософського тлумачення тексту.
- ⇒ Місце історії філософії в системі філософських дисциплін.
- ⇒ Проблеми періодизації історико-філософського процесу.
- ⇒ Перехід від міфологічного до філософського типу світогляду.

Література:

Підручники:

1. Введение в философию: Учебник для вузов в 2-х ч. – Ч. 1. – М.: Политиздат, 1989. – С. 76-80.
2. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К.: Видавництво Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 1999. – С. 5-19.
3. Історія філософії: Підручник / За ред. Кременя В. – Х.: Прапор, 2003. – С.11-34.
4. Історія філософії: Підручник / За ред. Ярошовця В. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С.3-9.
5. Причепій Є., Черній А., Гвоздецький В., Чекаль Л. Філософія. – К.: Академія, 2001. – С. 9-41.
6. Саух П. Філософія: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 7-30.
7. Філософія: Навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; За ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 5-28.

Додаткова література:

1. Асмус В. Историко-философские этюды. – М., 1984.
2. Виндельбанд В. История философии. – К., 1997.
3. Гегель Г. Лекции по истории философии. – СПб., 2001.
4. Даренський В. Діалогіка історії філософії: методологічний аспект // Філософська думка. – 2006. – № 2.
5. Философия и история философии. Актуальные проблемы. – М., 2004.
6. Шинкарук В. Предмет та завдання історії філософії як науки. – К., 1957.
7. Ярошовець В. Методологічна рефлексія історико-філософського процесу // Наукові записки КНУТШ. Філософський факультет. – К., 2004. – Т.12.
8. Ярошовець В., Бичко І. Історія, філософія, історія філософії // Філософська думка. – 2003. – №2.
9. Ясперс К. Всемирная история философии. Введение. – СПб., 2000.

Тема 2. Історія філософії Стародавньої Індії та Китаю.

(самостійна робота № 1)

План:

1. Філософія Стародавньої Індії:

- становлення індійської філософії: від Вед та Упанішад до ньяя (науки про мислення);
- філософські школи індуїзму (санкх'я, йога, міманса, веданта, вайшешика, ньяя);
- буддизм та його основні школи, джайнізм.

2. Філософські вчення Стародавнього Китаю:

- конфуціанство, проблеми взаємодії людини і суспільства;
- даосизм, філософсько-політичні погляди Лао-цзи;
- етико-політичне вчення легізму (Шан Ян, Гуань Чжуан);
- філософські ідеї Мо Ді (моїзм).

Література:

1. Антология мировой философии в 4-х т. – Т.1. – М., 1970.
2. Бродов В. Индийская философская мысль нового времени. – М., 1984.
3. Буров В.Г. Современная китайская философия. – М., 1980.
4. Дао и даосизм в Китае. – М., 1972.
5. Древнеиндийская философия: начальный период. – М., 1972.
6. Древнекитайская философия: Собрание текстов в 2-х т. – М., 1972-1973.
7. Индийская философия: в 2-х т. – М., 1993.
8. История китайской философии. – М., 1989.
9. Костюченко В.С. Класическая веданта и неоведантизм. – М., 1983.
10. Литман А.Д. Современная индийская философия. – М., 1985.
11. Неру Дж. Открытие Индии. – М., 1955.
12. Общественная мысль: Проблема человека и общества. – М., 1992.
13. Чаттерджи С., Датта Д. Индийская философия. – М., 1994.

Тема 3. Антична філософія (4 год.).

План:

1. Виникнення філософії у Греції. Перші філософські школи та філософи:

- соціальні, світоглядні, інтелектуальні чинники виникнення філософії у Стародавній Греції;
- відмінності між давньогрецькою філософією, з однієї сторони, та давньоіндійською й давньокитайською з іншої;

- перші філософські школи Греції та її перші філософи: школа в місті Мілеті, піфагорійці, вчення Геракліта, школа в місті Елея, вчення Емпедокла, Анаксагора, Демокрита.
- 2. Філософія класичної Греції. Формування провідних філософських напрямків:**
- умови розвитку давньогрецької філософії з другої половини V ст. до н.е.;
 - роль софістів ("вчителів мудрості") у розвитку філософії;
 - ідейне протистояння софістам Сократа;
 - вчення Платона;
 - вчення Аристотеля.
- 3. Основні філософські школи в Римській імперії:**
- загальні відмінності елліністично-римської філософії від класично-грецької;
 - скептицизм;
 - епікуреїзм;
 - стоїцизм;
 - неоплатонізм.

Основні поняття і категорії: першооснова суцього, архе, натурфілософія, космоцентризм, антропоцентризм, атомізм, діалектика, ідея, матерія і форма, органон, релятивізм, гедонізм, атараксія, фаталізм, еманация, віра, геоцентризм, геліоцентризм.

Завдання для самостійної роботи:

1. Мета завдання: розширити знання студентів про філософську спадщину Платона.

Законспектувати один з діалогів Платона – діалоги на вибір "Менон", "Горгій", "Федон" // Платон Діалоги. – К.: Основи, 1999.– 395с.

2. Мета завдання: сприяти формуванню у студентів знань про філософську спадщину Індії та Китаю, розширити знання студентів щодо вчення про державу у філософській спадщині Платона і Аристотеля.

Написати один з рефератів на вибір:

Теми рефератів:

- ⇒ Виникнення філософії в Індії.
- ⇒ Виникнення філософії в Китаї.
- ⇒ Вчення Платона про державу.
- ⇒ "Політика" Аристотеля.

Література:

Підручники:

1. Історія філософії: Підручник / За ред. Кременя В. – Х.: Прапор, 2003. – С. 218-248.
2. Історія філософії: Підручник / За ред. Ярошовця В. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С. 53-113.
3. Причепій Є., Черній А., Гвоздецький В., Чекаль Л. Філософія. – К.: Академія, 2001. – С. 56-76.
4. Саух П. Філософія: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 30-51.
5. Філософія: Навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; За ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 39-52.

Додаткова література:

1. Антология мировой философии. В 4-х томах. – Т. 1. – Ч. 1. – М., 1969.
2. Асмус В. Античная философия. Учебное пособие. – М., 1976.
3. Бутова О. Перипетії "речі" в античній думці // Філософська думка. – 2002. – № 1.
4. Від витоків до середини XIX століття: Короткий довідник з історії філософії. – К., 1997.
5. Волинка Г. Філософія Стародавності і Середньовіччя в освітньому контексті. – К., 2005.
6. Кондзьолка В. Нариси античної філософії. – Львів, 1993.
7. Кунцман П., Буркард Ф., Відман Ф. Філософія: dtv-Atlas. – К., 2002.
8. Лобковиц Н. Десять кратких замечаний относительно метафизического понятия Бога (Аристотель – Аквинат – Гегель) // Вопросы философии. – 2005. – № 6.
9. Мотрошилова Н. Рождение и развитие философских идей. Историко-философские очерки и портреты. – М., 1991.
10. Овчинников Н. Парменід – чудо античной мысли и непереходящая идея инвариантов // Вопросы философии. – 2003. – № 5.
11. Скирбекк Г., Гилье Н. История философии: Учебное пособие. – М., 2000.
12. Тихолаз А. Дванадцять тез про естетичний платонізм // Філософська думка. – 2000. – № 6.
13. Чанышев А. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.
14. Яковлев В. Філософія творчества в диалогах Платона // Вопросы философии. – 2003. – № 6.
15. Янков В. Стрoение вещества в философии Анаксагора // Вопросы философии. – 2003. – № 5.

Теоретичні завдання до підсумкової модульної роботи №1:

1. Визначте предмет історії філософії.
2. Охарактеризуйте місце історії філософії в системі філософських дисциплін.
3. Проаналізуйте періодизацію історико-філософського процесу.
4. Визначте характерні риси давньоіндійської філософії.
5. Визначте головні положення конфуціанства.
6. Визначте характерні риси філософії Стародавньої Греції.
7. Проаналізуйте натурфілософські школи в античній філософії.
8. Як вирішується проблема людини у філософії Сократа?
9. Чому філософію Платона відносять до об'єктивного ідеалізму?
10. Розкрийте сутність "ідеальної" держави Платона.
11. Розкрийте сутність онтологічного вчення Аристотеля, його теорію пізнання та вчення про суспільство.
12. Проаналізуйте основні філософські школи елліністично-римського періоду античної філософії.

Творчі завдання до підсумкової модульної роботи №1:

1. Порівняйте "західну" і "східну" парадигми філософування?
2. Поясніть, чому для проекту ідеальної держави Платона характерне тотальне домінування суспільного (державного) над інтересами окремої особистості.
3. Визначте і порівняйте парадигмальні підходи до розуміння людини у давньоіндійській і давньокитайській.
4. Поясніть у чому полягають принципові відмінності між етичною спадщиною епікуреїзму та стоїцизму.
5. Поясніть, що в соціально-політичному устрої сучасного Китаю несе на собі відбиток стародавньої філософської спадщини цієї країни.

МОДУЛЬ 2.

Тема 4. Філософія Середньовіччя і Відродження (2 год.).

План:

1. Утвердження християнської філософії в Європі. Патристика. Теоцентризм:

- умови формування християнської філософії в Європі;
- роль "батьків церкви" у розвитку християнської філософії;
- вчення Аврелія Августина;
- теоцентризм.

2. Схоластика. Проблема універсалій. Проблема співвідношення розуму і віри:

- зміст схоластичної проблеми співвідношення "надприродного" знання і "природного" знання;
- проблема універсалій та її вирішення реалізмом і номіналізмом;
- проблема співвідношення розуму і віри та її вирішення номіналізмом і реалізмом;
- філософія Фоми Аквінського і Уїльяма Оккама.

3. Філософія епохи Відродження і Реформації. Антропоцентризм:

- особливості філософії епохи Відродження та Реформації XV – XVI ст.;
- критичне ставлення до схоластики;
- поворот від теоцентризму до гуманізму, антропоцентризму, пантеїзму й протестантизму;
- вчення Еразма Роттердамського, Миколи Кузанського, Марсіліо Фічіно, Мартіна Лютера, Джордано Бруно.

Основні поняття і категорії: батьки церкви, два гради, теоцентризм, творіння, одкровення, сутність та існування, надприродне знання, природне знання, логіка, універсалії, реалізм, номіналізм, істини віри, істини розуму, гуманізм, антропоцентризм, пантеїзм.

Завдання для самостійної роботи:

1. Мета завдання: розширити знання студентів про філософську спадщину Аврелія Августина.

Законспектувати працю Августина Аврелія. Ісповедь. – М., 1990.

2. Мета завдання: сформувати знання студентів про містичне і схоластичне вчення Середньовіччя, створення перших європейських університетів; з'ясувати внесок схоластики у створення умов для розвитку науки, розширити знання студентів щодо вчення перших італійських гуманістів.

Написати один з рефератів на вибір:

Теми рефератів:

- ⇒ Містика і схоластика як основні напрями філософії Середньовіччя: порівняльний аналіз.
- ⇒ Виникнення перших університетів.
- ⇒ Внесок схоластики у створення умов для розвитку науки.
- ⇒ Перші італійські гуманісти.

Література:

Підручники:

1. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К.: Видавництво Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 1999. – С. 40-52.
2. Історія філософії: Підручник / За ред. Кременя В. – Х.: Прапор, 2003. – С. 248-317.
3. Історія філософії: Підручник / За ред. Ярошовця В. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С. 126-220.
4. Причепій Є., Черній А., Гвоздецький В., Чекаль Л. Філософія. – К.: Академія, 2001. – С. 76-81.
5. Філософія: Навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; За ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 52-61.

Додаткова література:

1. Александрова О. Філософія Середніх віків та доби Відродження. – К., 2002.
2. Антологія мировой философии. В 4-х томах. – Т. 1. (Ч. 2.), Т. 2. – М., 1969.
3. Бурова О. Схоластичні варіації на тему "річ" // Філософська думка. – 2002. – № 2.
4. Від витоків до середини ХІХ століття: Короткий довідник з історії філософії. – К., 1997.
5. Волинка Г. Філософія Стародавності і Середньовіччя в освітньому контексті. – К., 2005.
6. Горфункель А. Философия эпохи Возрождения: Учеб. пособие. – М., 1980.
7. Кондзьолка В. Історія середньовічної філософії: Навч. посібник. – Львів, 2001.
8. Кунцман П., Буркард Ф., Відман Ф. Філософія: dtv-Atlas. – К., 2002.
9. Лобковиц Н. Десять кратких замечаний относительно метафизического понятия Бога (Аристотель – Аквинат – Гегель) // Вопросы философии. – 2005. – № 6.
10. Майоров Г. Формирование средневековой философии. – М., 1979.
11. Мотрошилова Н. Рождение и развитие философских идей. Историко-философские очерки и портреты. – М., 1991.
12. Паршин А. Средневековая космология и проблема времени // Вопросы философии. – 2004. – № 12.
13. Соколов В. Средневековая философия: Учеб. пособие. – М., 1979.
14. Соколов В. Европейская философия XV – XVII веков: Учеб. пособие. – М., 1984.
15. Чанышев А. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1991.

Тема 5. Формування філософії Нового часу (2 год.).

План:

1. Переосмислення завдань філософії в XVII столітті. Проблема загальної картини світу. Проблема методу:

- перехід у XVI – XVII століттях у Західній Європі до індустріального суспільства, до раціонального суспільства;
- перехід до раціоналістичного світогляду й експериментального природознавства.

2. Емпіризм (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк) XVII – XVIII століть:

- предмет суперечки між емпіризмом і раціоналізмом;
- вчення Ф. Бекона про науку і науковий метод;
- Т. Гоббс про пізнання і суспільство;
- вчення Дж. Локка про субстанцію, пізнання та суспільство.

3. Раціоналізм (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц) XVII – XVIII століть:

- вчення Р. Декарта про пізнання і субстанцію;
- Б. Спіноза про субстанцію, пізнання і свободу;
- вчення Г. Лейбніца про монади, пізнання і гармонію.

Основні поняття і категорії: картина світу, науковий метод, раціонізм, раціоналізм, емпіризм, сенсуалізм, суб'єкт, об'єкт, субстанція, індукція, дедукція, природний стан, громадянський стан, суспільний договір, суспільне середовище, суспільний прогрес, монади, матерія.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Мета завдання:* розширити знання студентів про філософську спадщину Френсіса Бекона.

Законспектувати працю Бекона Ф. Новый Органон // Сочинения в 2-х т. – Т2. – М, 1972.

2. *Мета завдання:* розширити знання студентів про особливості формування науки Нового часу, визначити риси Просвітництва у контексті теорії суспільного договору, поглибити знання студентів щодо вчення просвітників про "природу людини", розкрити сутність основної ідеї праці П. Гольбаха "Система природи".

Написати один з рефератів на вибір:

Теми рефератів:

- ⇒ Формування науки Нового часу.
- ⇒ Просвітницька ідея суспільного договору.
- ⇒ Французькі просвітники про "природу людини".
- ⇒ Основна ідея праці П. Гольбаха "Система природи".

Література:

Підручники:

1. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К.: Видавництво Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 1999. – С. 52-61.
2. Історія філософії: Підручник / За ред. Кременя В. – Х.: Прапор, 2003. – С. 318-341.
3. Історія філософії: Підручник / За ред. Ярошовця В. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С. 237-308.
4. Причепій Є., Черній А., Гвоздецький В., Чекаль Л. Філософія. – К.: Академія, 2001. – С. 88-120.
5. Саух П. Філософія: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 70-83.
6. Філософія: Навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; За ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 67-74.

Додаткова література:

1. Антологія мировой философии. В 4-х томах. – Т. 2. – М., 1970.
2. Гусев В. Західноєвропейська філософія Нового часу (XVII – XVIII ст.). – К., 1994.
3. Дика О. Етюд про Декарта // Філософська думка. – 1998. – № 2.
4. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. – К., 2003
5. Кунцман П., Буркард Ф., Відман Ф. Філософія: dtv-Atlas. – К., 2002.
6. Кузнецов В. Французский материализм XVIII века. – М., 1981.
7. Кузнецов В., Мееровский Б., Грязнов А. Западноевропейская философия XVIII века. – М., 1986.
8. Момджян Х. Французское Просвещение XVIII века: Очерки. – М., 1983.
9. Нарский И. Западноевропейская философия XVII века: Учеб. пособие. – М., 1974.

10. Панич О. Проблема скептицизму у філософії Джорджа Берклі // Філософська думка. – 2003. – № 1-4.
11. Самардак М. Суспільний ідеал Джона Локка // Філософська думка. – 2006. – № 2.
12. Скирбекк Г., Гилье Н. История философии: Учеб. пособие. – М., 2000.
13. Черняк В. Три стадии творческой эволюции астрономии XVI – XVII вв.: от органической к механической модели Вселенной // Вопросы философии. – 2003. – № 11.

Тема 5 а. Філософія Просвітництва.

(самостійна робота № 2)

План:

1. Особливості філософії Просвітництва:

- "культ розуму" у філософії Просвітництва;
- соціальна спрямованість філософії Просвітництва;
- проблема людини у філософії Просвітництва;

2. Філософія Просвітництва у Англії і Німеччині:

- соціально-політична філософія Дж. Локка;
- Дж. Локк як засновник класичного лібералізму;
- І. Кант як просвітитель.

3. Французьке Просвітництво:

- загальна характеристика французького Просвітництва, його радикальний характер;
- філософсько-просвітницькі позиції Ш. Монтеск'є, Ф. Аруе (Вольтера), Ж.-Ж. Руссо;
- Д. Дідро та енциклопедисти;
- матеріалізм К.А. Гельвеція, його теорія виховання;
- П. Гольбах, "система природи".

Література:

1. Библиер В.С. Век Просвещения и критика способности суждения. – М., 1997.
2. Бурханов Р.А. Политическое учение Т.Гоббса. – Нижневартовск, 1999.
3. Вольтер. Философские сочинения. – М., 1988.
4. Гайденок П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой. – М., 2000.
5. Гельвеций К.А. Сочинения: В 2-х т. – М., 1974. – Т. 1,2.
6. Гусев В.І. Західна філософія Нового часу XVII - XVIII століття. – К., 2000.
7. Дидро Д. Сочинения: В 2-х т. – М., 1986. – Т.1, 2.
8. Нарский И.С. Западноевропейская философия XVII века. – М., 1974.
9. Нарский И.С. Западноевропейская философия XVIII века, – М., 1973.
10. Оруцов А.П. Философия науки эпохи просвещения. – М., 1993.
11. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты. – М., 1998.
12. Соколов В.В. Европейская философия XV – XVII веков. – М., 2003.

Тема 6. Німецька класична філософія (2 год.).

План

1. Місце класичної німецької філософії у світовій філософії:

- соціальні та інтелектуальні передумови виникнення німецької класичної філософії;
- найважливіші досягнення класичної німецької філософії – принцип активності суб'єкта, принципи діалектики, антропологічний принцип;
- значення німецької класичної філософії для подальшого розвитку європейської філософії, зокрема української.

2. Теоретична і "практична" філософія І. Канта:

- "Критика чистого розуму" – теорія пізнання;
- "Критика практичного розуму", кантівська теорія моралі, і її гуманістична спрямованість.

3. Діалектичний метод і філософська система Г. Гегеля:

- філософська система Г. Гегеля;
- діалектичний метод, принципи діалектичної логіки;
- суперечність між його діалектичним методом і філософською системою.

4. Антропологічний матеріалізм і атеїзм Л. Фейєрбаха:

- критика Фейєрбахом філософії Г. Гегеля з антропологічно-матеріалістичних позицій;
- сутність людини згідно вчення Л. Фейєрбаха;
- праця "Сутність християнства";
- фейєрбахівська теорія пізнання.

Основні поняття і категорії: активність суб'єкта, коперніканський переворот, апріоризм, категоричний імператив, діалектика, діалектична логіка, розвиток, суперечності, заперечення заперечення, філософський метод, філософська система, антропологічний принцип, родові сутнісні сили людини, відчуження, релігія любові.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Мета завдання:* розширити знання студентів про філософську спадщину Г.Гегеля:

Законспектувати працю Гегеля Г. *Энциклопедия философских наук // Энциклопедия философских наук. – Т.І. – Наука логики. – М., 1974.*

2. *Мета завдання:* визначити значення етичного вчення І.Канта, розкрити основні ідеї праці "Феноменологія духу" Г. Гегеля, окреслити філософську спадщину Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, визначити вплив філософії Л. Фейєрбаха на філософію К. Маркса.

Написати один з рефератів на вибір:

Теми рефератів:

- ⇒ "Категоричний імператив" І. Канта.
- ⇒ Провідні ідеї "Феноменології духу" Г. Гегеля.
- ⇒ "Науковчення" Й. Фіхте.
- ⇒ "Філософія тотожності" Ф. Шеллінга.
- ⇒ Вплив філософії Л. Фейєрбаха на філософію К. Маркса.

Література:

Підручники:

1. Історія філософії: Підручник / За ред. Кременя В. – Х.: Прапор, 2003. – С. 341-369.
2. Історія філософії: Підручник / За ред. Ярошовця В. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С. 308-402.
3. Причепій Є., Черній А., Гвоздецький В., Чекаль Л. Філософія. – К.: Академія, 2001. – С. 120-136.
4. Філософія: Навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; За ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 91-108.

Додаткова література:

1. Антологія мирової філософії. В 4-х томах. – Т. 2. – М., 1970.

2. Від витоків до середини XIX ст. : Короткий довідник з історії філософії. – К., 1997.
3. Гулыга А. Немецкая классическая философия. – М., 1986.
4. Історія філософії: Підручник. – К., 2001.
5. Історія філософії: Підручник для вищої школи. – Харків, 2003.
6. Кузнецов В. Немецкая классическая философия второй половины XVIII – начала XIX века: Учеб. пособие. – М., 1989.
7. Кунцман П., Буркард Ф., Відман Ф. Філософія: dtv-Atlas. – К., 2002.
8. Кушаков Ю. Нариси з німецької філософії Нового часу. – К., 2006
9. Мотрошилова Н. Рождение и развитие философских идей. Историко-философские очерки и портреты. – М., 1991.
10. Нарский И. Западноевропейская философия XIX века. Учеб. пособие. – М., 1976.

Теоретичні завдання до підсумкової модульної роботи №2:

1. Визначте і розкрийте особливості середньовічної філософії.
2. Розкрийте основні ідеї апологетики і патристики.
3. Доведіть, що Августин Блаженний є автором лінійного розуміння історичного процесу.
4. Розкрийте сутність полеміки між номіналістами і реалістами.
5. З'ясуйте, яке значення має вчення Фоми Аквінського?
6. Проаналізуйте особливості філософії епохи Відродження та Реформації.
7. У чому полягає гуманізм філософії епохи Відродження?
8. Розкрийте сутність коперніканського перевороту в розумінні світоустрою. Яке значення має вчення Дж. Бруно?
9. Як вирішується проблема методу у філософії Ф. Бекона?
10. Проаналізуйте вчення Р. Декарта.
11. Визначте основні ідеї французької філософії епохи Просвітництва.
12. Проаналізуйте особливості німецької класичної філософії.
13. Розкрийте гносеологію І. Канта. У чому полягає "коперніканський переворот у філософії" І. Канта?
14. Розкрийте сутність категоричного імперативу І. Канта.
15. Визначте і обґрунтуйте основні принципи діалектики Г. Гегеля.
16. У чому виявляється суперечність між діалектичним методом Г. Гегеля та його філософською системою?
17. Проаналізуйте основні ідеї філософії Л. Фейєрбаха.

Творчі завдання до підсумкової модульної роботи №2:

1. Визначте співвідношення твердження "людина – мета, а не засіб" у біблійній традиції, у вченні Конфуція, у філософській спадщині І. Канта.
2. Поясніть, чому філософська система Г.Гегеля суперечить його діалектичному методу.
3. Поясніть, який вплив концепція "внутрішньої" особи Аврелія Августина мала на становлення антропоцентричних тенденцій у філософії епохи Відродження.
4. Обґрунтуйте думку, що нехтування інтересами окремої особистості, тотальне домінування суспільства (держави) характерне для утопічних теорій Томаса Мора, Томазо Кампанели.
5. Обґрунтуйте, як твердження Ф. Бекона "Знання – сила", "Людина – цар природи" вплинули на формування глобальних екологічних проблем сучасності.

МОДУЛЬ 3.

Тема 7. Історія філософської думки в Україні (2 год.).

1. Філософські ідеї в культурі Київської Русі:

- особливості міфологічних уявлень східних слов'ян у дохристиянський час;
- сутність і наслідки введення християнства у Київській Русі (988);
- зміст релігійної ідеології перших митрополитів київських Іларіона і Георгія;
- гносеологічні, онтологічні, соціальні та релігійно-антропологічні ідеї Данила Заточника, Климента Смолятича, Кирила Туровського та інших.

2. Ідеологія і філософія доби братських шкіл і Києво-Могилянського колегіуму:

- гуманістичні ідеї Юрія Котермака (Дрогобича), С. Оріховського-Роксолана, І. Вишенського;
- діяльність ідеологів і практиків Острозького культурно-освітнього центру Г. Смотрицького, князя В. Острозького, К. Саковича;
- діяльність Петра Могили;
- причини створення Києво-Могилянського колегіуму;
- філософсько-релігійні ідеї мислителів: І. Копинського, І. Гізеля, Л. Зизанія, К. Транквіліона-Ставровецького, С. Полоцького.

3. Філософські ідеї Г. Сковороди:

- онтологія, вчення про три світи: макрокосм, вчення про Біблію і мікркосм;
- гносеологія Г. Сковороди, протиставлення світу видимого і світу невидимого;
- символізм, містицизм Г. Сковороди;
- філософія серця та вчення про "споріднену працю".

4. Філософські, соціологічні та антропологічні ідеї українських мислителів сер. XIX – поч. XX ст.:

- релігійно-філософська система П. Юркевича, його вчення про ідею, засади онтології, гносеології і "філософія серця".
- філософія мови О. Потебні та М. Максимовича.
- релігійні, соціологічні та етичні ідеї Т. Шевченка;
- філософсько-соціологічні та етико-політичні ідеї М. Драгоманова;
- особливості філософського вчення І. Франка: матеріалізм, критика ідеалізму і релігії, історіософія, проблеми національного самовизначення, етико-гуманістичне вчення про людину;
- сутність соціології, етики й естетики Лесі Українки.

Основні поняття і категорії: кордоцентризм, софійність, антеїзм, екзистенціалізм, індивідуалізм, філософія української національної ідеї, ісихазм, деїзм, гуманізм, теорія суспільного договору, книжництво, філософія мови, позитивізм, апокрифи, споріднена праця, національне самовизначення, макрокосм, мікркосм.

Завдання для самостійної роботи:

1. Мета завдання: розширити знання студентів про філософську спадщину Григорія Сковороди:

Законспектувати один з діалогів Г. Сковороди. Сковорода Григорій Повне зібрання творів: У 2 т. – К., 1973.

2. Мета завдання: сформуванати знання студентів щодо символічного світу Біблії у вченні Г.Сковороди, визначити особливості філософської спадщини С.Гогоцького у

контексті сучасності, поглибити розуміння філософських ідей М. Гоголя, охарактеризувати "україноцентризм" М. Костомарова та філософську спадщину І. Франка.

Написати один з рефератів на вибір:

Теми рефератів:

- ⇒ Міфологія східних слов'ян.
- ⇒ Соціологія і політологія Станіслава Оріховського-Роксолана.
- ⇒ Філософська енциклопедія С. Гогоцького: сучасне бачення.
- ⇒ Складна філософія М. Гоголя.
- ⇒ "Україноцентризм" М. Костомарова.
- ⇒ Філософський світ І. Франка.

Література

Підручники:

1. Горський В. Історія української філософії. – К.: Наукова думка, 2001. – 373 с.
2. Історія філософії: Підручник / За ред. Ярошовця В. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С. 744-771.
3. Крисаченко В. Історія української філософії. Хрестоматія-довідник. – К.: "МП Леся", 2006. – 467 с.
4. Причепій Є., Черній А., Гвоздецький В., Чекаль Л. Філософія. – К.: Академія, 2001. – С. 205-258.
5. Огородник І., Огородник В. Історія філософської думки в Україні Курс лекцій. Навч. посіб. – К.: Вища школа, 1999. – 543 с.
6. Філософія: Навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; За ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 173-195.

Додаткова література:

1. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К., 1992.
2. Горський В. Історія української філософії: Курс лекцій. – К., 1996.
3. Горський В. Філософія в українській культурі. – К., 2001.
4. Донцов Д. Дух нашої давнини. – Дрогобич, 1992.
5. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. – К., 1991.
6. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці. – К., 1970.
7. Златоструй. Древняя Русь X-XIII вв. – М., 1990.
8. Иларион. Слово о законе и благодати. – М., 1994.
9. Історія філософії на Україні у 3-х т. – К., 1987.
10. Максимович М. Собрание сочинений: В 3-х т. Т. 3. Языкознание. – К., 1880.
11. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.
12. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К., 1990.
13. Ничик В. Феофан Прокопович. – К., 1977.
14. Огієнко І. Українська культура. – К. 1991.
15. Попович М. Мироззрение древних славян. – К., 1985.
16. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. – К., 2007.
17. Потебня А. Слово и миф. – М., 1989.
18. Прокопович Феофан. Філософські твори: У 3 т. – К., 1979-1981
19. Саух П. Князь Василь-Костянтин Острозький. – Рівне, 2002.
20. Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали. – К., 1992.
21. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2 т. – К., 1973.
22. Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. Вип. 1.– К., 2000.
23. Українська культура: історія і сучасність. – Львів, 1994.

24. Філософія Відродження на Україні. – К., 1990.
 25. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1992.
 26. Юркевич П. Вибране. – К., 1993.

Тема 8. Класична і некласична філософія XIX ст. (2 год.).

План:

1. Марксистська філософія:

- історичні і теоретичні витоки марксистської філософії;
- роль поняття "відчуження" у формуванні марксизму;
- марксистська концепція практики;
- сутність матеріалістичного розуміння історії;
- сутність та основні принципи і категорії матеріалістичної діалектики.

2. Ірраціоналістичний напрям:

- причини активізації ірраціоналістичної філософії у Західній Європі у XIX ст.;
- філософія "волі і уявлення" А. Шопенгауера;
- основні категорії екзистенціалізму С. К'єркегора;
- філософські ідеї Ф. Ніцше.

3. Позитивізм як програма розробки „наукової філософії”:

- "закон трьох стадій", "закон енциклопедичності", "закон підпорядкування уявлень спостереженням" О.Конта;
- внесок Д. Мілля і Г. Спенсера в розвиток позитивізму;
- "другий позитивізм" Е. Маха та Р. Авенаріуса.

4. Прагматизм: єдність теорії і практики:

- зміст прагматистського повороту в американській філософії кінця XIX століття;
- "принцип Пірса";
- значення праці "Прагматизм" В. Джемса.

Основні поняття і категорії: практика, відчуження, матеріалістичне розуміння історії, матеріалістична діалектика, комунізм, волюнтаризм, філософія життя, переоцінка цінностей, філософія науки, закон трьох стадій, перший позитивізм, другий позитивізм, принцип Пірса, принцип корисності.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Мета завдання:* розширити знання студентів про філософську спадщину Фрідріха Ніцше:

Законспектувати працю Ніцше Ф. По ту сторону добра и зла. Прелюдия к философии будущего // Сочинения в 2 т.-Т2.-М, 1990.

2. *Мета завдання:* визначити основні принципи критики класичної філософії в др. пол. XIX століття, охарактеризувати вирішення проблеми людини у творах К.Маркса, визначити сутність і причини виникнення неокантіанства, поглибити розуміння філософії прагматизму.

Написати один з рефератів на вибір:

Теми рефератів:

- ⇒ Критики класичної філософії та її захисники.
- ⇒ Проблема людини у творах К. Маркса.
- ⇒ Сутність і причини виникнення неокантіанства.
- ⇒ Філософія прагматизму у сучасній західній філософії.

Література:

Підручники:

1. Історія філософії: Підручник для вищої школи. – Харків: Прапор, 2003. – С. 366 – 414.
2. Історія філософії: Підручник / За ред. Ярошовця В. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С. 409-482.
3. Причепій Є., Черній А., Гвоздецький В., Чекаль Л. Філософія. – К.: Академія, 2001. – С. 146-165.
4. Філософія: Навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; За ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 123-139.

Додаткова література:

1. Аляєв Г. Філософський універсам С.Л. Франка. – К., 2002.
2. Зотов А., Мельвиль Ю. Буржуазная философия сер. XIX – нач. XX в. – М., 1988.
3. Краткий очерк истории философии. – М., 1981.
4. Кунцман П., Буркард Ф., Відман Ф. Філософія: dtv-Atlas. – К., 2002.
5. Марксистская философия в XIX веке. Книга первая. – М., 1979.
6. Ойзерман Т. Формирование философии марксизма. – М., 1974.
7. Скирбекк Г., Гилье Н. История философии: Учеб. пособие. – М., 2000.
8. Сумерки богов. – М., 1990.

Тема 9. Світова філософія XX ст.

((самостійна робота № 3))

План:

- 1. Неопозитивізм і "аналітична філософія" (постпозитивізм) як теорія і методологія науки:**
 - провідні центри неопозитивізму – Віденський гурток (М. Шлік, Р. Карнап, О. Нейрат) і Львівсько-Варшавська школа (Я. Лукасевич, К. Айдукевич, А. Тарський);
 - верифікація і фальсифікація як методи наукового пізнання;
 - "аналітична філософія" (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, С. Тулмін, П. Фейерабенд) щодо джерел та рушійних сил розвитку наукового знання.
- 2. Герменевтика як філософія й методологія соціально-гуманітарних наук:**
 - герменевтика як метод пізнання (Ф. Шлейєрмахер, В. Дільтей, М. Гайдеггер, Г. Гадамер);
 - категорії "розуміння" й "інтерпретації";
 - правило герменевтичного кола і трикутника.
- 3. Екзистенціалізм: проблема людини:**
 - "фундаментальна онтологія" М. Гайдеггера, мова як "домівка буття";
 - "релігійний" екзистенціалізм К. Ясперса і Г. Марселя;
 - "буття і ніщо", феномен свободи у філософії Ж.-П. Сартра;
 - "філософія абсурду" А. Камю.
- 4. Структуралізм. Постструктуралізм. Постмодернізм:**
 - структуралізм як метод пізнання у різних сферах культури (В. Пропп, К.-Л. Стросс);
 - постмодернізм (Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ж. Бодрійар) як програма новітнього осмислення культури "після сучасності";
 - постмодернізм як концепція радикального плюралізму.

Завдання для самостійної роботи:

1. *Мета завдання:* визначити основні принципи екзистенційної філософії, з'ясувати, чому філософія екзистенціалізму має глибокий гуманістичний зміст:

Законспектувати працю Сартр Ж-П. Екзистенціалізм – это гуманізм // Сумерки богов. – М.: Издательство политической литературы, 1989. – С. 319- 345.

2. *Мета завдання:* з'ясувати основні принципи філософської антропології у Німеччині у ХХ ст., розкрити основні ідеї релігійної філософії ХХ ст., розкрити соціально-філософське знання Франкфуртської школи, проаналізувати вчення про співвідношення свідомого і несвідомого у фрейдизмі й неофрейдизмі.

Написати один з рефератів на вибір:

Темі рефератів:

- ⇒ Філософська антропологія в Німеччині у ХХ ст.
- ⇒ Релігійна філософія: неотомізм, персоналізм, „діалектична теологія”.
- ⇒ Соціальна філософія Франкфуртської школи.
- ⇒ Фрейдизм і неофрейдизм.

Література:

Підручники:

1. Історія філософії: Підручник для вищої школи. – Харків: Прапор, 2003. – С. 741 – 767.
2. Історія філософії: Підручник / За ред. Ярошовця В. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С. 493-672.
3. Причепій Є., Черній А., Гвоздецький В., Чекаль Л. Філософія. – К.: Академія, 2001. – С. 165-205.
4. Філософія: Навчальний посібник / І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.; За ред. І. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 130-173.

Додаткова література:

1. Бичко А., Бичко І., Табачковський В. Історія філософії: Підручник. – К., 2001.
2. Воронкова В. Філософія: навчальний посібник. – К., 2004.
3. Новейшие течения и проблемы философии в ФРГ. – М., 1978.
4. Петрушенко В. Філософія: Навчальний посібник. – Київ-Львів, 2001.
5. Проблема человека в западной философии: Переводы. – М., 1988.
6. Саух П. ХХ століття. Підсумки.- Київ – Рівне, 2001.
7. Саух П. Філософія: Навчальний посібник. – Київ, 2003.
8. Современная буржуазная философия: Учеб. пособие / Под ред. А. Богомолова, Ю. Мельвиля, И. Нарского. – М., 1978.
9. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
10. Філософія: dtv-Atlas. – К., 2002.
11. Философия и методология науки / Под ред. В. Купцова. – М., 1996.
12. Філософія: світ людини. Курс лекцій. – К., 2003.

Теоретичні завдання до підсумкової модульної роботи №3:

1. Розкрийте характерні риси української філософії.
2. Визначте онтологічні, гносеологічні, антропологічні засади філософії мислителів Київської Русі.
3. З'ясуйте особливості філософування діячів Києво-Могилянської академії.
4. Розкрийте особливості філософії Г.Сковороди.
5. У чому полягає "філософія серця" П.Юркевича?
6. Розкрийте сутність соціально-філософського вчення М. Драгоманова.
7. Проаналізуйте релігійні, соціологічні та етичні ідеї Т.Шевченка.
8. Розкрийте внесок І. Франка в історію української філософської думки.

9. Визначте відмінність суб'єктивного ідеалізму Е. Маха і Р. Авенаріуса від суб'єктивного ідеалізму Дж. Берклі і Д. Юма.
10. Розкрийте генезу ірраціоналізму у філософській традиції та визначте особливості ірраціоналізму С. К'єркегора, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, О. Шпенглера.
11. Проаналізуйте основні етапи становлення позитивістської філософії.
12. Як ви розумієте твердження Ч.С. Пірса, згідно з яким "пізнання не має ні початку, ні кінця"?
13. У чому полягає сутність верифікації і фальсифікації як методів наукового пізнання у неопозитивізмі і пост позитивізмі?
14. Розкрийте особливості розуміння людини в екзистенціалізмі.
15. Охарактеризуйте структуралізм як метод пізнання (В. Пропп, К.-Леві-Стросс).
16. Визначте особливості філософії ХХ століття.

Творчі завдання до підсумкової модульної роботи №3:

1. Доведіть, що порушені Г. Спенсером проблеми упорядкування хаосу стали одним з джерел формування синергетики.
2. На матеріалі українського фольклору (прислів'я, приказки, легенди, перекази) проілюструйте характерні риси української ментальності, що співпадають з основними рисами української філософії.
3. Розкрийте теорію "колективного несвідомого" К. Юнга. Чому архетипи є універсальним ретранслятором духовної традиції людства?
4. Розкрийте значення теорії "несвідомого" З. Фрейда у дослідженні походження і формування свідомості.
5. Порівняйте орієнтацію на духовне начало, тяжіння до аскетизму у філософській спадщині І. Вишенського і Г. Сковороди.
6. Використовуючи філософські ідеї І. Франка та практику побудови комунізму в СРСР, визначте наскільки повно І. Франко передбачив катастрофічність побудови казарменного соціалізму на засадах диктатури пролетаріату.

Запитання до екзамену з курсу "Історія філософії".

1. Міфологічно-релігійні джерела філософії.
2. Філософія, її предмет і функції. Соціокультурне призначення філософії.
3. Місце історії філософії в системі філософських знань. Предмет історії філософії.
4. Філософія та історія філософії: методологічні підходи до історико-філософської науки.
5. Філософія Стародавньої Індії: основні напрямки.
6. Морально-етичне вчення буддизму.
7. Проблема людини в давньоіндійській філософії.
8. Філософія Стародавнього Китаю: основні напрямки.
9. Суспільно-політична й морально-етична концепція Конфуція.
10. Основні положення філософії даосизму.
11. Натурфілософія Стародавньої Греції. Мілетська школа (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен).
12. Філософське вчення Геракліта.
13. Піфагорейська філософська школа.
14. Філософські і природничонаукові ідеї Емпедокла, Анаксагора і Демокрита.
15. Софісти і їх роль у розвитку античної філософії.
16. Сократ і сократичні школи.
17. Філософське вчення Платона.
18. Філософія Аристотеля.
19. Філософія елліністично-римської доби: епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм, неоплатонізм.
20. Основні риси античної філософії.

21. Філософські ідеї християнської апологетики і патристики (Оріген, Тертуліан).
22. Філософське вчення Аврелія Августина.
23. Схоластика і філософія. Номіналізм і реалізм. Фома Аквінський. Уільям Оккам.
24. Західноєвропейська філософія епохи Відродження. Марсilio Фічіно, Піко делла Мірандола, Микола Кузанський, Джордано Бруно.
25. Соціально-політичні вчення доби Відродження (Т. Мор, Т. Кампанелла, Н. Макіавеллі).
26. Західноєвропейська філософія Нового часу. Емпіризм і сенсуалізм Ф. Бекона, Т. Гоббса, Дж. Локка.
27. Західноєвропейська філософія Нового часу. Раціоналізм Р. Декарта, Б. Спінози і Г. Лейбніца.
28. Філософія Просвітництва XVIII ст. в Англії, Німеччині, Франції.
29. Французький матеріалізм XVIII ст. (Д. Дідро, К.А. Гельвецій, П.А. Гольбах).
30. Особливості німецької філософії др. пол. XVIII – поч. XIX ст. Її значення для світової філософії.
31. Теоретична і "практична" філософія І. Канта. "Коперніканський переворот" у філософії.
32. Філософська система і метод Г. Гегеля. Принципи діалектичної логіки.
33. Антропологічний матеріалізм і атеїзм Л. Фейєрбаха.
34. Формування філософії марксизму. Проблема людини у філософії марксизму.
35. Марксистська філософія як матеріалістична діалектика. Діалектико-матеріалістичне розуміння історії у філософії марксизму.
36. Ф. Ніцше і його програма "переоцінки цінностей".
37. Філософія екзистенціалізму. Релігійно-екзистенційні ідеї С. К'єркегора, Г. Марселя, К. Яспера.
38. Філософія екзистенціалізму у працях М. Гайдеггера, А. Камю та Ж.-П. Сартра.
39. Проблема несвідомого і психоаналіз З. Фрейда. Неофрейдизм. Основні ідеї К. Хорні і Е. Фромма.
40. Прагматизм (Ч. Пірс, У. Джемс, Дж. Дьюї).
41. Філософська антропологія XX століття в Німеччині (М. Шелер, Г. Плеснер, А. Гелен, Е. Ротхаккер).
42. Основні принципи філософії позитивізму (О. Конт, Г. Спенсер).
43. Філософія неопозитивізму XX ст. Неопозитивізм про предмет і завдання філософії.
44. Аналітична філософія XX ст. (Б. Рассел, К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, П. Фейєрабенд).
45. Еволюція релігійної філософії у XX ст. Неотомізм. Тейярдизм. Персоналізм.
46. Філософська герменевтика XIX – XX ст. (В. Дільтей, М. Гайдеггер, Г. Гадамер).
47. Структуралізм та постструктуралізм: К. Леві-Стросс та М. Фуко.
48. Філософія постмодернізму (Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ж.-Ф. Ліотар, Ф. Джеймисон).
49. Джерела, національні особливості та віхи розвитку філософської думки в Україні.
50. Онтологічні, гносеологічні, соціальні та релігійно-антропологічні ідеї в культурі Київської Русі.
51. Філософсько-гуманістична думка в Україні другої половини XV – XVII ст. (Ю. Дрогобич, П. Русин, С. Оріховський). Філософія доби братських шкіл.
52. Розвиток філософії в Києво-Могилянській академії (І. Гізель. Ф. Прокопович. С. Яворський).
53. Філософська система Г. Сковороди.
54. Українська академічна філософія XIX – поч. XX ст. (О. Новицький, С. Гогоцький, П. Юркевич).
55. Філософія української національної ідеї XIX ст. (М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко).
56. Філософія мови О. Потебні та М. Максимовича. Визначення історичного характеру мови.
57. Соціально-філософські погляди М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Українки.
58. Філософські погляди В. Вернадського.
59. Філософія української національної ідеї у XX ст. (В. Липинський, Д. Донцов).
60. Філософія України в др. пол. XX – поч. XXI ст.

Короткий словник термінів

Абсолют – те, що нічим не зумовлене, ні від чого не залежне. У філософії Бог, субстанція, ідея (Г. Гегель). Абсолютне протилежне відносному (зумовленому, залежному).

Абстракція, абстрагування – мисленне відволікання від окремих властивостей предметів і формування на цій основі образів реальності (уявлень, понять, суджень).

Агностицизм – напрям у філософії, прихильники якого заперечують можливість пізнання сутності речей, об'єктивності істини (софісти, Д. Юм, І. Кант, позитивісти).

Аксіологія – філософська дисципліна, вчення про цінності, про ціннісне ставлення людини до світу – етичне, естетичне, релігійне, юридичне та ін.

Аксиденс – мінлива, непостійна властивість предмета, без якої він може існувати.

Аналітична філософія – напрям у західній філософії ХХ ст., в якому філософська діяльність зведена до аналізу мови (Б. Рассел, К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, П. Фейєрабенд).

Анімізм – віра в існування душі в тілі людини, тварини, неживих предметах і процесах

Антиномія – суперечність між двома твердженнями, кожне з яких однаковою мірою можна логічно довести у даній системі.

Антитеза – твердження, в якому заперечується теза (всхідне твердження).

Антропологізм – філософський напрямок, в межах якого основні світоглядні проблеми (що таке буття, світ, соціум, Абсолют, Бог та ін.) розглядаються крізь призму людини. "Людина – міра усіх речей" (Протагор).

Антропологія філософська – напрямок у німецькій філософії ХХ ст. (М. Шелер, Г. Плеснер, А. Гелен, Е. Ротхаккер), в якому культура виводиться зі специфіки природи людини.

Антропоцентризм – філософський принцип, згідно яким людина вважається центром і вищою метою всесвіту.

Апологети – представники ранньохристиянської філософії й теології (Юстин, Тертуліан, Оріген), котрі захищали від критики опонентів християнське вчення.

Апостеорі – знання, набуті у процесі досвіду.

Апріорі – форми пізнання наявні у свідомості до досвіду (додосвідні форми пізнання, подібні до "вроджених ідей" Р. Декарта).

Аскетизм – моральний принцип, згідно з яким обстоюється крайнє обмеження потреб людини, відмова від життєвих благ.

Архетип – первинні, вроджені психічні метаструктури, праобрази наявні в індивідуальному й колективному несвідомому (К. Юнг), на основі яких формуються загальнолюдські символи у міфах, віруваннях, снах, творах літератури тощо.

Атман – дух, душа, активне свідоме начало в індійській ведичній традиції.

Атрибут – невід'ємна сутнісна властивість предмета, без якої він не може ні існувати, ні мислитись.

Брахман – світова душа, духовне абсолютне начало в індійській ведичній філософії.

Буддизм – одна з трьох світових релігій, згідно з якою життя є стражданням. Основою страждання є бажання, котрі людина має подолати, щоб перервати коло сансари (процес перевтілення душі).

Буття – філософська категорія для позначення всього, що реально існує у матеріальному і духовному світі.

Верифікація – операція зведення висловлювань до аксіоматичних суджень, котрі не потребують доведення (позитивізм, неопозитивізм).

Відчуження – філософська категорія, в межах якої визначається стан напруги, протистояння між творцем і творінням (Й. Фіхте, Г. Гегель, Л. Фейєрбах, К. Маркс).

Відчуття – відображення у свідомості людини певних сторін, якостей предметів, котрі безпосередньо діють на органи чуття.

Волюнтаризм – філософський напрям, згідно з яким основою існування світу є воля як ірраціональне несвідоме начало (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше).

Вульгарний матеріалізм – філософська течія в матеріалізмі XVIII– XIX ст. (Кабаніс, Бюхнер, Фохт), згідно з якою свідомість людини спрощено виводиться з фізіологічних процесів.

Гедонізм – моральний принцип, згідно з яким метою життя проголошується отримання насолоди (Епікур).

Герменевтика – філософський напрям, в межах якого феномени культури, зокрема тексти, тлумачаться у залежності від контексту розвитку культури та культури суб'єкта, котрий здійснює інтерпретацію (В. Дільтей, М. Гайдеггер, Г. Гадамер).

Гілозоїзм – філософський напрям, згідно з яким матерія наділена душею, котра у різній мірі властива неживим і живим тілам, а також людині (Дж. Бруно, Б. Спіноза).

Гносеологія – філософська дисципліна, в межах якої вивчається процес пізнання, його походження, основи, структура та наслідки.

Гуманізм – філософський принцип, згідно з яким визнається цінність людини як особистості, її право на свободу, рівність, щастя, милосердя як норму відношень між людьми.

Дао – категорія в китайській філософії, що означає першопричину, котра породжує речі, визначає долю, напрямок життя, дорогу.

Даосизм – напрямок у китайській філософії, згідно з яким розвиток природи, суспільства і окремої людини підпорядкований не волі небес, а універсальному божественному закону дао.

Дедукція – метод пізнання, в межах якого відбувається рух думки від загального до одиничного.

Детермінізм – філософський принцип, згідно з яким визнається об'єктивний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ матеріального та духовного світу, наявність причини у кожному процесі, яка визначає відповідні наслідки.

Дилема – судження за принципом або... або.

Діалектика – філософське вчення, згідно з яким будь-яке явище перебуває у зміні, розвитку, котрий базується на взаємодії протилежностей (Геракліт, Г. Гегель, К. Маркс).

Дуалізм – філософське вчення, яке визнає наявність двох, незалежних одна від одної, паралельно співіснуючих основ.

Дух – ідеальне начало на противагу природі як матеріальному началу.

Евдемонізм – моральний принцип, а яким щастя (блаженство) є найвищою метою життя.

Евристика – наукова дисципліна, в межах якої досліджується процес творчості і його закономірності.

Екзистенціалізм – філософський напрямок XIX-XX ст., згідно з яким висхідні засади сущого виводяться з існування (екзистенції) людини (С. К'єркегор, К. Ясперс, М. Гайдеггер, А. Камю, Ж.-П. Сартр).

Елеати – напрямок у давньогрецькій філософії VI-V ст. до н. е., в межах якого основою сущого визнається буття (Парменід, Зенон).

Емпіризм – філософський напрям, згідно з яким основою пізнання є чуттєвий досвід (Ф. Бекон).

Епістемологія – філософська дисципліна, в межах якої досліджуються основні риси, закономірності й межі наукового пізнання.

Естетика – філософська дисципліна, предметом якої є феномен прекрасного у контексті художнього освоєння дійсності.

Есхатологія – вчення про кінцеву долю людства і світу.

Етика – філософська дисципліна, предметом якої є мораль, її походження і спосіб функціонування у суспільстві.

Закон – об'єктивний, повторюваний, істотний зв'язок явищ, сторін та інших особливостей дійсності і пізнання.

Заперечення – протиставлення тезі протилежного за змістом судження (антитези).

Заперечення заперечення – один з основних принципів діалектики (Г. Гегель), згідно з яким друге заперечення (синтез) знімає протилежності тези й антитези (перше заперечення).

Ідеалізм – філософський напрям, згідно з яким першоосновою суцього є ідея, дух, свідомість, Абсолют, Бог. Розрізняють дві основні форми ідеалізму: об'єктивний і суб'єктивний.

Ідеологія – система ідей, теорій, принципів, котрі втілюють усвідомлені соціальні інтереси.

Індетермінізм – філософський принцип, згідно з яким заперечується об'єктивний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ матеріального та духовного світу, наявність причини у кожному процесі.

Індивідуалізм – філософський принцип, котрий виходить з абсолютизації інтересів окремого індивіда у його протиставленні суспільству.

Інтенція – спрямованість акту свідомості на певний предмет.

Інтуїтивізм – філософський напрям, в межах якого абсолютизується роль інтуїції у процесі пізнання (А. Шопенгауер, А. Бергсон).

Істина – відповідність знань об'єктивній дійсності.

Історія філософії – філософська дисципліна, предметом якої є закономірності й особливості пізнання відношення людини і світу на різних етапах розвитку філософії.

Карма – закон відплати за моральні вчинки у минулому, котрий діє у процесі посмертного перевтілення людини в іншу істоту (буддизм, джайнізм, індуїзм).

Категорії – найбільш загальні, ґрунтовні поняття, які відображають найістотніші закономірні зв'язки реальної дійсності і пізнання.

Казуальність – філософська категорія, яка використовується для позначення причинності.

Конвенціалізм – філософський напрям, згідно з яким наукові теорії та поняття є наслідком довільної угоди (конвенції) між дослідниками, укладеної за принципом "зручності" та "економії мислення".

Конфуціанство – напрям у філософії Китаю, в межах якого визнається непорушність установлених небом суспільних традицій і верховенство добра у відношеннях людини і суспільства.

Культура – спосіб діяльності й самоорганізації людини, закріплений цілісною системою матеріальних (матеріальна культура) і духовних (духовна культура) цінностей.

Логіка – наука про закони і форми людського мислення. Сьогодні відомі формальна, діалектична, математична, символічна логіки.

Марксизм – ідеологічна течія, яка охоплює філософію, політичну економію, "теорію" революційного перетворення буржуазного суспільства в комуністичне (К. Маркс, Ф. Енгельс).

Матеріалізм – філософський напрям, згідно з яким першоосновою суцього є матерія або природа.

Метафізика – 1) уможлядне вчення про найзагальніші види буття (світ, Бога, душу); 2) синонім філософії; 3) метафізика – метод пізнання, в межах якого речі й процеси розглядаються відокремлено, поза їх загальними зв'язками.

Метод – сукупність заходів та операцій практичних і теоретичних дій, спрямованих на пізнання об'єкта; засіб одержання нових знань.

Методологія – це сфера знання, в межах якої досліджуються й розробляються методи пізнання.

Міф – форма цілісного тлумачення дійсності за допомогою чуттєво-наочних образів, в яких персоніфікуються природні сили й соціальні явища.

Мова – система знаків, яка слугує для позначення предметів та процесів дійсності, обміну думок.

Монізм – метод розуміння різноманітності явищ світу з позицій визнання однієї, єдиної основи.

Натуралізм – філософський напрям, згідно з яким природа є універсальним принципом усього сущого.

Натурфілософія – філософський напрямок, в межах якого суще розглядається через переживання людиною природи або за допомогою основних знань природничих наук.

Неоплатонізм – філософський напрямок, в межах якого відбулася систематизація ідей Платона та їх поєднання з ідеями Аристотеля у контексті проблеми єдиного абсолюту та ієрархічної будови всесвіту.

Неопозитивізм – філософський напрям ХХ ст., представники якого вбачали завдання філософії в аналізі мовних форм знання. Віденський гурток неопозитивізму зводив філософію до логічного аналізу мови науки, спираючись на принцип верифікації. Львівсько-Варшавська школа неопозитивізму розробила методологію семантичного аналізу і конвенціоналізму.

Неотомізм – течія сучасної католицької філософії, яка ґрунтується на вченні Хоми Аквінського про гармонію віри й розуму (К. Войтила).

Номіналізм – філософське вчення, згідно з яким універсалії (загальні поняття) існують не в дійсності, а лише у сфері мислення.

Об'єкт – фрагмент реальності, на який спрямована пізнавальна активність суб'єкта.

Об'єктивний ідеалізм – філософський напрямок, згідно з яким першоосновою сущого є духовна субстанція (ідея, Абсолют, Бог), котра існує об'єктивно, незалежно від свідомості суб'єкта (Платон, Г. Гегель, неотомісти).

Онтологія – філософська дисципліна, предметом якої є основні форми і принципи буття.

Панлогізм – філософський принцип, згідно з яким дійсність тлумачиться як логічне вираження ідеї, мисляча субстанція (Г. Гегель).

Пантеїзм – філософський напрямок, згідно з яким констатується ототожнення Бога з природою, взаємне розчинення Бога у природі (Микола Кузанський, Бенедикт Спіноза).

Патристика – сукупність філософських доктрин християнських мислителів II-VII ст. (отців церкви – Василя Великого, Григорія Богослова, Григорія Ніського, Аврелія Августина).

Персоналізм – напрям сучасної західної філософії, прибічники якого визнають особистість (персону) первинною творчою дійсністю та вищою духовною цінністю.

Піфагореїзм – напрям у давньогрецькій філософії, згідно з яким першоосновою світу та сутністю речей є числові співвідношення.

Плюралізм – 1) філософський принцип, за яким існує декілька чи множина незалежних концепцій дійсності, що розглядаються як рівноправні; 2) філософський напрямок, в межах якого визнається множинність субстанцій (Демокрит, Г. Лейбніц).

Позитивізм – філософський напрям, представники якого єдиним джерелом істинного знання вважають емпіричний досвід, заперечуючи будь-яку пізнавальну цінність філософських знань, теоретичного мислення (О. Конт, Г. Спенсер).

Поняття – форма логічного мислення, яка відображає загальні істотні зв'язки, сутнісні ознаки явищ, сформульованих у визначеннях.

Постмодернізм – новітній філософський напрям (ще недостатньо оформлений), згідно з яким постіндустріальному суспільству відповідає культура й наука, яка базується на засадах "радикального плюралізму" (Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ж.-Ф. Ліотар, Ф. Джеймісон).

Прагматизм – філософський напрям (в основному в США), згідно з яким філософія має зосереджуватися не на з'ясуванні глибинних всезагальних принципів буття, а вдосконаленні основних форм і методів практичного освоєння дійсності (Ч. Пірс, У. Джемс, Дж. Дьюї).

Праксеологія – філософська дисципліна, в межах якої досліджуються умови і методи ефективної практичної діяльності.

Практика – цілеспрямована предметна діяльність людини щодо перетворення світу.

Предмет – аспект, сторона об'єкта, на якій зосереджується процес пізнання.

Провіденціалізм – філософський принцип, згідно з яким історичний процес є закономірним втіленням волі зовнішніх сил або Божого провидіння.

Психоаналіз – напрямок у філософії й психології, висхідною позицією якого є визнання домінуючої ролі підсвідомого у житті людини (З. Фройд).

Раціоналізм – філософський напрям, згідно з яким основою пізнання є розум.

Реалізм – філософський напрям, згідно з яким загальні поняття (універсалії) існують реально як сутності речей.

Релятивізм – філософський принцип, в межах якого абсолютизується мінливість суб'єктивність істини.

Світогляд – система найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу.

Семіотика – наука про знакові системи. Основоположник – Ч. Пірс.

Сенсуалізм – філософський напрям, згідно з яким відчуття є єдиним джерелом пізнання (Дж. Локк, Дж. Берклі, Е. Мах).

Скептицизм – філософський напрям, висхідною позицією якого є сумнів у можливості досягнення істини (Піррон, Секст Емпірик).

Соліпсизм – форма суб'єктивного ідеалізму, в межах якого єдиною справжньою реальністю визнається свідомість суб'єкта (Е. Гуссерль).

Софізм – хибний силогізм (умовивід), якому надано видимість правильної форми з метою навмисного введення співбесідника в оману.

Софісти – давньогрецькі мислителі V ст. до н. е. (Протагор, Горгій та ін.), котрі вперше поставили людину в центр філософського осмислення, релятивізували істину, не гребували різними засобами, щоб збити людину з пантелику.

Спіритуалізм – філософський напрям, згідно з яким основою існування світу є духовне начало. Поняття тотожне ідеалізму. Вживається у західній філософській традиції.

Стоїцизм – філософський напрям, представники якого, концентруючись на етичній проблематиці, обстоювали незворушність, відстороненість від бід і радощів життя (Зенон, Луцій Сенека, Марк Аврелій).

Структуралізм – напрям у філософії XX ст., в межах якого провідним методом пізнання у сферах соціології, культурології, етнографії, мовознавства та ін. є структурно-функціональний метод (В. Пропп, К. Леві-Стросс).

Суб'єкт – той, хто пізнає – людина, група людей, соціальна група.

Суб'єктивізм – філософський напрям, в межах якого все суще пояснюється через наявність свідомості суб'єкта.

Суб'єктивний ідеалізм – напрям у філософії, згідно з яким свідомість людини є творцем об'єктивного світу. Існує сенсуалістичний суб'єктивний ідеалізм (Дж. Берклі, Д. Юм, Е. Мах), згідно з яким відчуття як основа становлення об'єктивної дійсності є суто суб'єктивним переживанням; та трансцендентальний суб'єктивний ідеалізм (І. Кант, Й. Фіхте, неокантіанці, феноменологи, екзистенціалісти), за яким категоріальна структура свідомості є основою конструювання світу.

Субстанція – незмінна першооснова всього суцього.

Судження – форма мислення, яка відображає явища і процеси дійсності у їх зв'язках.

Суперечність – відношення протилежностей, котрі одночасно не можуть бути істинними.

Схоластика – філософський напрямок періоду Середньовіччя, в межах якого поєднані релігійно-філософські засновки за раціоналістичною методикою та формально-логічними проблемами.

Сцієнтизм та антисцієнтизм – філософсько-світоглядні орієнтації XX т., в межах яких відбувається абсолютизація науки у її здатності вирішити нагальні проблеми людства. Антисцієнтизм – це песимістичний погляд на здатність науки та техніки забезпечити соціальний прогрес; критика самої ідеї науково-технічного прогресу людства.

Телеологія – філософське вчення про мету, доцільність, згідно з якою все для чогось призначене та має свою ціль.

Теологія – богослів'я, вчення про Бога.

Теоцентризм – релігійно-філософський принцип, згідно з яким єдиний Бог є абсолютним началом і центром Всесвіту.

Тотемізм – віра в надприродну спорідненість груп людей (роду, племені) з певними видами тварин, рослин, явищами природи.

Умовивід – форма мислення, в межах якої з попередньо здобутого знання з одного чи кількох суджень виводить нове знання.

Фаталізм – філософський принцип, згідно з яким доля людини напередвизначена зовнішніми об'єктивними факторами.

Феноменологія – напрям в західній філософії та культурі ХХ ст., що зосереджується на дослідженні "чистих" утворень свідомості (її смислу, очищеного від міфологічних, наукових, ідеологічних, повсякденно-побутових установок, схем).

Фетишизм – віра в існування у матеріальних об'єктів надприродних властивостей.

Філософія – теоретичний світогляд, вчення, в межах якого відбувається осмислення всезагального у світі, в людині і суспільстві.

"Філософія життя" – напрям в західній філософії кінця ХІХ – ХХ ст., представники якого проголосили життя (в його біологічній чи психологічній формах) основним предметом філософії (Ф. Ніцше, А. Бергсон, З. Фрейд).

Філософія історії – філософська дисципліна, в межах якої досліджується загальність і сутність історичного процесу, іманентна логіка розвитку суспільства.

Філософія культури – філософська дисципліна, предметом якої є дослідження основних засад культури як процесу й цілісності, її закономірностей та перспектив розвитку.

Філософія права – філософська дисципліна, в межах якої вивчається зміст і сутність права, його роль у житті людини, держави та суспільства.

Філософія релігії – філософська дисципліна, предметом якої є осмислення природи, сутності, сенсу релігії та Бога.

Філософська антропологія – філософська дисципліна, предметом якої є дослідження природи і сутності людини.

Фрейдизм – загальна назва шкіл, котрі застосовують психологічне вчення З. Фрейда для пояснення явищ культури, творчості, діяльності, свідомості. Фрейдизм вважає несвідоме вирішальним або істотним чинником зазначених явищ.

